

BRTÁŇOVÁ, Erika (ed.): GIZELA GÁFRIKOVÁ. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2017. 241 s.

Petra Rusňáková

Pri príležitosti životných jubileí významných literárnych vedcov Ústav slovenskej literatúry SAV usporadúva v cykle Pamäť literárnej vedy vedecké semináre. Jedno zo stretnutí bolo venované dlhoročnej pracovníčke Ústavu slovenskej literatúry SAV, literárnej historičke, prekladateľke, poetke Mgr. Gizele Gáfríkovej, CSc. Výskum Gizely Gáfríkovej presiahol hranice jednej vednej disciplíny (dlhoročne spolupracovala napríklad s muzikológom Ladislavom Kačicom na výskume a sprístupnení tvorby františkána Juraja Pavlína Bajana či s historičkou Evou Kowalskou na výskume života a literárneho diela slovenských protestantských exulantov – galejníkov zo 17. storočia), preto má aj výsledný vedecký zborník interdisciplinárny charakter. Cieľom stretnutia bolo reflektovať dielo i osobnosť tejto medzinárodne uznávanej bádatelky a zároveň predstaviť vlastný bádateľský výskum zameraný na okruh problémov (žánre, témy, obdobie baroka), ktorým sa v literárnohistorickom výskume venovala aj Gizela Gáfríková.

Gizela Gáfríková nastúpila do Ústavu slovenskej literatúry SAV v roku 1969 ako interná aspirantka a pôsobila tu až do svojho predčasného úmrtia v roku 2014. Editorsky (ešte ako Slavkovská) pripravila antológiu slovenskej barokovej poézie *Ja miluji, nesmím povídať...* (1977). Neskôr vydala dve kompletne diela Hugolína Gavloviča (1712 – 1787), ktoré pripravila na základe pôvodných rukopisov – *Valaská škola mravív stodola* (1989) a *Kresťanská škola*

(2013). Gáfríkovej široký výskumný diapazón vidno v kolektívnych monografiách, na ktorých sa podieľala a ktoré vznikli ako výsledky riešených grantových projektov – *Pannonia docta – učení Panónia. Z predhistórie uhorsko-slovenskej literárnej historiografie* (2003), *Literárne dielo Hugolína Gavloviča – v súradniciach dobovej duchovnej kultúry a vzdelanosti* (2004), *Posledné veci človeka. Štúdie k dejinám slovenskej duchovnej kultúry 17. – 18. storočia* (2010), *Hugolín Gavlovič a jeho dielo v dobovom literárnom a kultúrnom kontexte* (2013). V roku 2006 Gizela Gáfríková publikovala výnimočnú monografiu *Zabúdané súvislosti*, ktorá podáva svedectvo o bádateľskej erudovanosti autorky. Spomínaná publikácia získala v roku 2007 Cenu Slovenskej akadémie vied. Gizela Gáfríková je autorkou bohatého korpusu vedeckej, umeleckej i prekladovej literatúry. Jeho prehľad pri naša záverečná časť monografie.

Zborník je rozdelený do niekoľkých častí – *I. Gizela Gáfríková v literárnohistorickej reflexii* (Martina Bekešová, Erika Brtáňová, Lenka Rišková, Barbara Suchoň-Chmiel, Marie Škarpová, Olga Vaneková, Svorad Zavarský), *II. Gizela Gáfríková v kultúrnohistorickej reflexii* (Eva Kowalská, Edita Prihodová, Peter Žeňuch), *III. Gizela Gáfríková v muzikologickej reflexii* (Ladislav Kačic, Hana Urbancová), *IV. Gizela Gáfríková v spomienkach* (Ingrid Hrubaničová, Ivona Kollárová, Viera Rybárová), *V. Z tvorby Gizely Gáfríkovej*, *VI. Bibliografia Gizely Gáfríkovej* (Iveta Košibová).

Texty prvej časti publikácie sú inšpirované žánrami, témami – napr. žánrom exempli, katechéz, témou cnosti – a obdobím baroka, ktorým sa Gizela Gáfriková bádateľsky venovala. Táto časť zborníka tiež nadväzuje na výskum Gizely Gáfrikovej zaznamenaný predovšetkým v edíciách Gavlovičových textov a v jej monografiách. Marie Škarpová v príspevku *Rozhovor a exemplum v jezuitském modu catechizandi. Několik poznámek ke Křesťanskému učení veršemi vyloženému Fridricha Bridela* analyzovala exemplový katechizmus („*katechismy s příkladem*“). V nábožensko-vzdelávacom texte, ktorý predstavoval spôsob výkladu kresťanského učenia, identifikovala isté literárne kvality (napríklad prehovorovú rovinu pýtajúceho sa rozpoznala ako kompozičný prostriedok na vytvorenie digresie a aj ako beletrizujúci činiteľ). Autorka považuje výskum tejto produkcie raného novoveku za dôležitý pre poznanie spôsobu, akým sa utvárali a kultivovali naratívne postupy, z ktorých potom vychádzala novodobá prozaická tvorba. Rozboru zábavných a mravoučných veršov bratislavského rektora a korektora Jána Chrastinu (1729 – 1779), vydaných v I. zväzku Tablicovho diela *Slovenští veršovci I* (Uherská Skalica, 1805), sa venovala Martina Bekešová. Príspevok vychádza z predpokladu, že Tablic do svojej práce zaradil diela hodné zachovania a slúžiace ku cti slovenskej kultúry a literatúry. Preto polemizuje s negatívnym hodnotením Ruda Brtáňa a Jána Mišianika a snaží sa reinterpretovať Chrastinovu tvorbu. Ponúkaná analýza však nevyužíva interpretačné možnosti veršov. Zaiste to súvisí aj s obmedzeným publikačným priestorom, v ktorom sa však autorka rozhodla publikovať komplexne kratšie neepické Chrastinove skladby (*Příslóví, Pohádky, Přídavek*). Prvky *ars bene vivendi* v diele Hugolína Gavloviča rozoberala Barbara Suchoň-Chmiel (*Ako žiť mravne podľa Gavloviča*). Autorka si vybrala len niektoré časti z jeho diela, čo jej umožnilo priniesť ucelenú analýzu akcentovanej problematiky cností. Upozornila na Gavlovičove inšpiratívne zdroje vo *Valaskej škole*, ktorými boli antickí autori (Sokrates, Ovídius, Pytagoras a iní) a, samozrejme, katolícka vierouka. B.

Suchoň-Chmiel ocenila spôsob Gavlovičovo opisu, dodržiavanie či porušovanie morálnych zásad, ktorý je stále otvorený pre vznik nových reflexií. Aj text Lenky Riškovej je zameraný na Gavlovičovú tvorbu (*Obraz člověka v Gavlovičovej Škole křesťanskéj*). Dominuje v ňom reflexia Gáfrikovej vedeckého prínosu vo výskume tejto problematiky, čo možno vnímať ako osobitne dôležité. L. Rišková poukazuje na jej jedinečné zistenia, ktoré predstavovali nóvum v pohľade na tvorbu tohto autora (napríklad i veľké témy, ako je eschatológia, vedel komunikovať aj s bežným typom človeka – čomu prispôboval rétorické stratégie –, pričom jeho tvorba mala aj vzdelanostný rozmer). Autorka vyzdvihla spôsob, akým Gáfriková u Gavloviča analyzovala ideovú rovinu, jeho autorskú stratégiu vo formálnej oblasti (kompozičná výstavba textu, využívanie emblematickej poetiky a konceptizmu) i prácu s topickými motívami, ktoré slúžili ako predloha k jeho majstrovským variáciám.

Dôležitou súčasťou výskumu Gizely Gáfrikovej bola baroková kázňová próza. V článku *Kázňová próza vo výskume Gizely Gáfrikovej Erika Brtáňová* na príkladoch z kazateľských zbierok J. I. Bajzu a J. Fándlyho ukázala, že metodológia výskumu tohto žánru, ktorú Gizela Gáfriková aplikovala, je inšpiratívna aj pri rozbere osvietenскеj homiletickej tvorby. Prostredníctvom rozboru košickej promočnej tlače *Res literaria Hungariae* (Košice, 1735) načrtol Svorad Zavarský dobové vnímanie „literárnej“ kultúry Uhorska (*Košická promočná tlač Res literaria Hungariae – krátky náčrt dejín „literárnej“ kultúry v Uhorsku z roku 1735*). Tlač venuje pozornosť autorom a dielam, školám, knižniciam a kníhtlači, zaoberá sa aj otázkou vzťahu medzi „literárnou“ kultúrou a politickou, cirkevnou i vojenskou oblasťou (s. 90). Zavarského snaha pomôcť hlbšie porozumieť textom staršej literatúry aj prostredníctvom poznania dobového vnímania kultúry je v súlade s chápaním a snahou literárnohistorického výskumu. Oľga Vaneková v článku *Ad Pannoniam doctam. Poznámky k dielu Alexia Horányiho Memoria Hungarorum* priblížila dielo, ktoré patrí k raným textom o histórii litterarii. Texty

402 zaradené do historia litteraria podávajú záznamy o v súvekom období známych a významných autoroch, rovnako aj dobové ohlasy na ich diela. O. Vaneková ocenila Horányiho prácu ako významný prameň informácií o autoroch, ktorí sa už nenachádzajú v korpuse slovenského literárnohistorického výskumu – aj z toho dôvodu, že tvorili latinsky a nie v domácom jazyku. Okruh tém prvej časti publikácie uzatvára príspevok Timotey Vráblovej *Gáfríkovej koncept výskumu hymnografie*. Autorka reflektovala kapitolu *K rozsahu pôvodnej piesňovej tvorby Samuela Hruškoviča*, ktorú Gáfríková publikovala v monografii *Zabúdané súvislosti*. Venovala sa analýze cieľov a postupov, ktoré Gáfríková uplatňovala pri výskume hymnografie. Aj T. Vráblová hodnotila dôkladné štúdium prameňov v Gáfríkovej vedeckej práci ako základ objektívneho videnia súvislostí medzi žánrami, autormi, jednotlivými dielami i dobovým myslením a vzdelanosťou. Ocenila aj Gáfríkovej snahu posunúť literárnohistorický výskum starších období nastoľovaním širokého spektra otázok prostredníctvom rozboru „zabúdaných súvislostí“.

Texty druhej časti zborníka (*Gizela Gáfríková v kultúrnohistorickej reflexii*) majú výlučne interdisciplinárny charakter. Zameriavajú sa na analýzu kultúrnych pohybov v období raného novoveku, ktoré mnohokrát zaznamenali svoj odraz v literárnej barokovej tvorbe. Eva Kowalská v príspevku (*E)migrácia a mentálne hranice: prípad konfesijného exilu Uhorska* prináša erudovaný rozbor problematiky uhorského konfesijného exilu v 17. storočí v historických súvislostiach. Dôkladná analýza podstaty (e)migrácie v ranom novoveku umožňuje čitateľovi percipovať problematiku v dobových súvislostiach. Ide o prístup, ktorý je aj literárnym historikom v práci s literárnymi pamiatkami nápomocný pri možných dezinterpretáciách. V tejto súvislosti je na mieste dať do pozornosti Kowalskej monografiu *Na ďalekých cestách, v cudzích krajinách: sociálny, kultúrny a politický rozmer konfesijného exilu z Uhorska v 17. storočí* (2014), v ktorej autorka nastolila aj otázky týkajúce sa žánru diel protestantských exulan-

tov-galejníkov, ktorými reflektujú svoje špecifické životné osudy a ktoré sú doposiaľ zaradené medzi cestopisy.

Iným typom reflexie je analýza baroka ako pre-modernej kultúry na príklade iniciatív Petra Pázmaňa (1570 – 1637) a Mary Wardovej (1585 – 1645). Autorka Edita Prihodová sleduje všeobecne menej známu iniciatívu tohto vysokého katolíckeho hodnostára (arcibiskupa, kardinála, primasa Uhorska, kráľovského radcu, kancelára a diplomata), ktorou bolo úsilie o odstránenie ženského analfabetizmu v Uhorsku aj prostredníctvom výchovno-vzdelávacej činnosti novovzniknutého ženského rádu anglických panien (v súvekej spoločnosti predstavoval nóvum, pretože prerušil stáročnú kontinuitu činnosti rehoľníčok výlučne v klauzúre). Cieľom autorky bolo priniesť argumenty, prečo vnímať barokovú kultúru v zmysle periodizačných znakov ako pre-modernú. V tom sa jej úsilie podobá snahám Gizely Gáfríkovej o prehodnotenie postoja k barokovej literárnej tvorbe ako k dekadentnej.

Kultúrnohistorické reflexie uzatvára text Petra Žeňucha *Duchovná piesňová tradícia v období baroka v kontexte cirkvi byzantského obradu na Slovensku*. Autor predstavuje cyrilskú písomnú kultúru – s dôrazom na paraliturgickú pieseň – na Slovensku ako neoddeliteľnú súčasť kultúrneho a duchovného vývinu národa. Identifikuje ju tiež ako osobitý, jedinečný okruh písomníctva, ktorý spája slovenskú kultúru s byzantsko-slovanským obradovým prostredím. V tejto súvislosti P. Žeňuch naznačuje možnosti interdisciplinárneho výskumu (interkultúrnych, interetnických a interreligióznych vzťahov) paraliturgickej piesne, ktorý by umožnil pochopiť rozvoj slovenskej kultúrnej identity v kontexte oboch duchovností, v rámci ktorých sa rozvíjala.

Aj tretia časť publikácie (*Gizela Gáfríková v muzikologickej reflexii*) uvažuje o práci Gizely Gáfríkovej v medziodborových súvislostiach – s etnomuzikológiou a hudobnou historiografiou. Hana Urbancová v texte *K spolupráci etnomuzikológie a literárnej histórie* analyzovala žáner piesne – tradičnú ľudovú pieseň i iné

piesňové žánre, napríklad humoristické, ľudové duchovné a aj kancionálovú duchovnú pieseň. Okrem hĺbkového rozboru vymedzenia vlastného predmetu a metodológie bádania sa venovala previazanosti s metodológiou a výsledkami literárnovedného výskumu. Ladislav Kačič hodnotil prínos Gáfríkovej literárnohistorického výskumu duchovnej piesne i kázne pre hudobnú historiografiu. Vyzdvihol jej dôslednú textovo-kritickú prácu pri prepisovaní piesní zo starších období (v antológii *Já miluji, nesmím povídati...* a vo výbere *Spevník pátra Paulína*) a oceňuje ju ako nedosiahnuteľný vzor pre hudobnú historiografiu. Autor rovnako zdôraznil prínos Gáfríkovej systematického výskumu prameňov i objektívny vedecký prístup, na základe ktorých mohla korigovať predchádzajúce zjednodušené tvrdenia o baroku ako o dekadentnom období, poopraviť mechanicky preberané žánrové zaradenia (ide napríklad o zaradenie vianočnej piesne *Když Panna plačícimu* do ľudovej piesňovej lyriky, hoci ide o preklad umelej latinskej piesne *Dum virgo vagientem*) a pod.

Štvrtá časť zborníka má najmä spomienkový charakter. Texty sa sčasti dotýkajú práce i vedeckých záverov Gizely Gáfríkovej či spolupráce s ňou. Ivona Kollárová vo svojom príspevku oceňuje Gáfríkovej precízny výskum a prínos v súvislosti s vydaním Gavlovičových diel. Konštatuje zásadný vplyv Gizely Gáfríkovej na svoje profesné smerovanie. Tu vyzdvihuje význam interdisdisciplinarity, ako ju vnímala aj Gáfríková, ktorá je založená na poznávaní, odkrývaní a pochopení a ktorá takto smeruje k jednote poznania. Texty Ingrid Hrubaničovej a Viery Rybárovej sú osobné, subjektívne. Vyzdvihujú osobnostné črty Gizely Gáfríkovej, ako ľudskosť, ochotu nezištne pomáhať, skromnosť, vytrvalosť, pracovitosť i zmysel pre zachovanie mravnej integrity (aj počas ťažkého obdobia výskumu s nútenou komunistickou ideológiou) a považujú ich za predpoklad kvalitnej vedeckej práce.

V piatej časti zborníka (*Z tvorby Gizely Gáfríkovej*) sa nachádza článok o *Literárno-estetických názoroch A. F. Kollára, Anketa k 50. výročiu časopisu Slovenská literatúra* i Gáfríko-

vej poetická tvorba. Z veršov Gizely Gáfríkovej cítiť spojenie krehkej vnímavej duše a morálnu charakterovú pevnosť, rovnako i bytostné chvenie človeka čeliaceho realite. Do istej miery pripomínajú verše Maše Haľamovej – možno aj to je dôvod, že sa niektoré básne Gizely Gáfríkovej dostali do vydania z Haľamovej pozostalosti – zostavovateľ za Haľamovej verše pokladal aj tie, ktoré jej v osobnej korešpondencii zaslala Gizela Gáfríková.

Zborník venovaný Gizele Gáfríkovej predstavuje oblasti, ktorým priniesol výskum Gizely Gáfríkovej relevantné zistenia. Gáfríková je ocenená ako inšpirátorka nielen súčasného literárnovedného výskumu, ale aj historiografického či muzikologického bádania – napríklad dôkladnou textologickou prácou. Výsledky jej textologického bádateľského výskumu sú relevantné o to viac, že sa doteraz nepodarilo túto vednú disciplínu oživiť v dostatočnej miere. Ocenené je jej zameranie sa na kľúčové otázky, ktoré formovali barokové myslenie, poetiku a estetiku, i to, že kládla dôraz na také detaily, ktoré boli dovtedy mnohokrát pokladané za okrajovú záležitosť bez zásadného významu pre výskum daného obdobia. Jednotlivosti Gáfríková vnímala ako významné a neredukovateľné súčasti celku a ďalej ich interpretovala v širokom literárnom, kultúrnom aj duchovnom kontexte. Takýmto spôsobom hľadala a nachádzala vzťahy, súvislosti i kontinuitu medzi skúmanými jednotlivcami. O precízne štúdium prameňov sa opiera Gáfríkovej vyzdvihovaná snaha o korekciu dezinterpretácií barokovej tvorby, ktoré vznikli automatickým prenášaním názorových stereotypov bez nového prehodnotenia a dôsledného štúdia prameňov či z dôvodu nesystematickeho a nie dostatočného základného výskumu. Ako prínosné je hodnotené Gáfríkovej nastavenie metodológie výskumu slovenského literárneho baroka. Metodológia, ktorú načrtla, však presahuje intencie baroka – vedecké metódy výskumu barokovej homiletickej tvorby (napríklad zohľadňovanie rétorickej podstaty kazateľskej tvorby, exemplum ako typologický znak kazateľskej poetiky) sú podnetné i pri výskume tohto žánru v dobe osvietenstva. A aj

404 keď Gizela Gáfriková nezanechala syntetickú prácu, v ktorej by sa dali nájsť sformulované východiská jej vedeckého bádania, dá sa oprieť o to, čo implikujú *Zabúdané súvislosti*.

Zborník je rovnako významným krokom k priblíženiu osobnosti tejto významnej vedkyne i hodnotného človeka. Gáfriková je vnímaná ako bádatelka, ktorú priťahovali diela so silným morálnym a duchovným odkazom a u ktorej vidno snahu formovať literárnym slovom mravne silný život – svoj i čitateľov. Vzhľadom

na rozsah publikácie nejde, samozrejme, o podanie Gáfrikovej komplexného profesionálneho i osobnostného profilu. Príspevky však prinášajú jej pomerne kompaktný obraz. V zborníku treba vyzdvihnúť vyváženú interdisciplinárnu rôznorodosť i jasné tematické členenie príspevkov. Pre jednotlivé texty publikácie je príznačná odborná precíznosť, vedecká erudovanosť, jasný a vecný spôsob podania i objektívnosť. Publikácii by prospelo uvádzanie zoznamu literatúry za každým príspevkom.

Mgr. Petra Rusňáková
Ústav slovenskej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: petra.rusnakova@savba.sk